

ЕВРОПЕЙСКИЯТ ЕНЕРГИЕН СЪЮЗ: ПРЕДПОСТАВКА ЗА ЗАПАЗВАНЕТО НА СЪЮЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Доц. д-р Светла Бонева

„Днес стартираме най-амбициозния европейски енергиен проект, откакто беше създадена Европейската общност за въглища и стомана. Проект, който ще обедини нашите 28 европейски енергийни пазара в енергиен съюз, ще направи Европа по-малко енергийно зависима и ще даде на инвеститорите предвидимостта, от която те толкова се нуждаят, за да създават работни места и растеж.“

25.02.2015 г.

Марош Шефчович

Зам.-председател и еврокомисар на енергийния съюз

1. Въведение

Въпросът за „енергийната изолираност“¹ на някои държави - членки на ЕС, ги поставя в неизгодно положение в икономически, геополитически, социален и екологичен план, поради тяхната силна зависимост от вноса на енергия, получавана от изкопаеми горива. Причината за подобна енергийна изолираност (често наричана „енергиен остров“) е, че техните енергийни пазари не са добре свързани със съседните страни. Това увеличава разходите за потребителите и представлява риск за енергийната сигурност. Различната степен на енергийна изолираност води до разлика в цената на енергията в различните държави, което на свой ред подкопава солидарността и еднородното развитие на

¹ Понятието „енергийна изолираност“ е дефинирано за пръв път в Становището на Европейския икономически и социален комитет („Транспорт, енергийна инфраструктура информационно общество“), озаглавено „Свързване на енергийните острови в ЕС: растеж, конкурентоспособност, солидарност и устойчиво развитие на европейския вътрешен енергиен пазар“ (2013/C44/02) 13.12.2012 г., Официален вестник на Европейския съвет.

европейските територии. В същото време не всички държави - членки на ЕС, които се намират в ситуация на „енергийна изолираност“, имат сходно енергийно производство или възможности за внос на енергия. Ето защо връзките между държавите в енергийна изолираност и енергийните мрежи на техните съседни страни са от изключителна важност и могат да бъдат изведени като приоритет. Добрите енергийни връзки допринасят за повишаване на енергийната сигурност и диверсифициране на енергийните доставки. Освен добрите енергийни връзки, които са необходими не само за енергийно изолираните държави, но и за всички страни от ЕС, са важни и решенията за използване на местните енергийни източници на всяка страна.

Процесите на задълбочаване на европейската интеграция в последните години се характеризират с тенденцията на лансиране на редица идеи за създаване на т.нар. „съюзи“ в ЕС. В този контекст създаването на европейски енергиен съюз (ЕЕС)² е логична инициатива (дори позакъсняла). Мненията относно този съюз са разнопосочни, затова трябва да се имат предвид всички гледни точки относно необходимостта от съществуването му.

Целта на настоящата публикация е да покаже необходимостта от премахване на явлението „енергийна изолираност“, което би могло да се постигне чрез подобряване на енергийните връзки, както между страните членки, така и с други страни извън ЕС.

За постигане на така формулираната цел са изпълнени следните **задачи**:

- изготвяне на анализ на състоянието на изследванията по темата „Европейски енергиен съюз“;
- изясняване на противоречията и различните гледни точки по темата за създаването на европейския енергиен съюз;
- сравнение между „визионерите“ и „прагматиците“ за бъдещето на енергийния съюз;
- изясняване на значението на енергийния съюз за България.

2. Анализ на състоянието на изследванията относно европейския енергиен съюз

Процесите на задълбочаване на европейската интеграция в последните години се характеризират с една интересна тенденция – лансирането на редица идеи за създаване на т.нар. „съюзи“ в Европейския съюз. Като примери за тази тенденция могат да се посочат процесите на изграждането на банковия съюз в ЕС, европейския фискален съюз, съюза на капиталовите пазари и др. Безспорно, успехът на изграждения преди десетилетия митнически съюз и по-новият европейски паричен съюз стои в основата на очакванията за успеха на бъдещите съюзи.

В този контекст, Европейският енергиен съюз е логична инициатива, чиято поява е еволюционна, дори позакъсняла. Терминът „енергиен съюз“ се използва за пръв път

² Според Марош Шевчович енергийният съюз е „най-амбициозният енергиен проект“ от подписването на договора за Европейската общност за въглища и стомана до днес.

от председателя на Европейския съвет Доналд Туск, все още в качеството му на министър-председател на Полша³. Според първоначалната идея на Туск, обявена през март 2014 г., европейският енергиен съюз трябва да демонстрира повече солидарност между страните членки в областта на енергетиката в шест измерения:

1. създаване на ефективен механизъм за газова солидарност в случай на криза с доставките;
2. финансиране от фондовете за инфраструктура на ЕС до 75% от стойността на проектите, която осигурява енергийна солидарност (особено в източната част на ЕС);
3. колективно закупуване на енергийни ресурси;
4. реабилитация на въглищата като енергиен ресурс;
5. добив на шистов газ;
6. радикална диверсификация на газовите доставки за ЕС.

Идеята за повече „общност“ в енергийния отрасъл не е заявена за първи път от полския премиер, но той пръв я дефинира като енергиен съюз. Три основни аналитични разработки, публикувани в последните години от френския изследователски институт Notre Europe (в който работи и бившият председател на ЕК Жак Делор), предшестват появата на термина „енергиен съюз“, лансирайки в европейското общество дебат за „европейска енергийна общност“:

- „Към Европейска енергийна общност: предложение за политика“ (публикувана през 2010 г.)⁴;
- „Енергийната солидарност в Европа: от независимост към взаимозависимост“ (публикувана през 2013 г.)⁵;
- „От Европейска енергийна общност към енергиен съюз – предложение за нова политика“ (публикувана през 2015 г.)⁶

Екипът, подготвил трите документа под ръководството на Жак Делор, задава бъдещата визия за задълбочаване на интеграционните процеси в енергийния отрасъл на ЕС. Именно в неговия мандат, през периода 1986 - 1992 г., е даден първият тласък за либерализацията на единния европейски енергиен пазар чрез т.нар. „Първи либерализационен пакет от законодателни инициативи“ в областта на енергетиката. Последовател на идеите на Делор е и настоящият председател на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер.

³ Premier. Gov. Pl (официален сайт на полския министър-председател, Donald Tusk on the Polish project of the European Energy Union), 2014 г.: <https://www.premier.gov.pl/en/news/news/donald-tusk-on-the-polishproject-of-the-european-energy-union.html>, проверен на 14.04.2015 г.

⁴ Sami Andoura, Leigh Hancher, Marc van der Woude, 'Towards a European Energy Community: A Policy Proposal', Notre Europe, 2010 г.: www.institutdelors.eu/media/etud76-energy-en.pdf, проверен на 14.04.2015 г.

⁵ Sami Andoura, Notre Europe, Energy Solidarity in Europe: from Independence to Interdependence: www.notre-europe.eu/media/energysolidarity-andoura-ne-ijd-july13.pdf, проверен на 14.04.2015 г.

⁶ Sami Andoura, Jean-Arnold Vinois, Jacques Delors, 'From the European Energy Community to the Energy Union - A new Policy Proposal', Notre Europe, 2015 г.: www.delorsinstitute.eu/media/energyunionandouravinois-jdi-jan15.pdf, проверен на 14.04.2015 г.

Част от изводите на първия доклад, подготвен от екипа на Делор през 2010 г., са, че енергетиката е един от малкото сектори, в които интеграцията между страните членки е намаляла за последните 60 години, поне на ниво визия. От подписването на Договора за въглища и стомана⁷ и Евратом⁸ националните приоритети по отношение на енергиен микс, структура на националните пазари и тяхната интеграция стават все по-разно-странны. Опитът на Лисабонския договор⁹ да тушира този процес също е неуспешен. Анализ на този първи доклад е представен и в България от Атанас Георгиев¹⁰ (2013 г.), който формулира извода, че от интегриран континент, в енергиен план Европа започва да прилича на архипелаг от острови, които имат ниска степен на свързаност със съседните страни. Интересно е, че подобно твърдение се появява в труд на български автор преди появата му в европейски документ, а именно – в изводите на документа Стратегия за енергиен съюз (февруари 2015 г.), където е посочено, че в Европа все още съществуват „енергийни острови“, които имат ниска степен на свързаност със съседните страни. Следователно водещите български разработки в посочената област са напълно в унисон с европейските разработки.

Основните препоръки на първия доклад „Towards a European Energy Community: A Policy Proposal“ са да не се принуждават всички страни - членки от ЕС, да работят с

⁷ Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) е международна организация, създадена по времето на Студената война. Тя е следствие на декларацията от 9 май 1950 г., представена от Робер Шуман, тогавашния външен министър на Франция, която цели обединението на Европа главно чрез силно френско-немско сътрудничество в областта на добиването на въглища и производството на стомана. По този начин според него „войната би била не само немислима, но и материално невъзможна“. Въпреки силната вътрешна опозиция, която настоява за френски контрол над Рур и Заар, декларацията е ратифицирана от Френската асамблея. През следващата 1951 г. в Париж е подписан договор не само между Франция и Западна Германия, но също и от Италия, Люксембург, Нидерландия и Белгия. Тази общност развива общ пазар на въглища и стомана, който се контролира от общ орган, включващ институции на национално ниво. Това сваля цените на тези ресурси, тъй като междудържавните мита отпадат, облекчава финансирането на големи общи проекти, осигурява въздействие върху националните кризи на тези пазари, като препокрива несъответствията. Основна задача е и борбата с монополизирането на сектора на въгледобива, което е голям проблем за бранша. Този частичен общ енергиен пазар показва много свои преимущества, но голяма част от работата му е препятствана от самата му структура, неговите легални форми и начини на вземане и прилагане на решения. Те са използвани и до днес от крайно леви и крайно десни фракции, които оспорват неговите качества.

⁸ Шест години след създаването на ЕОВС с така наречените Римски договори, шестте държави - членки на Общността, създават две нови паралелни общности, които могат да споделят функциите си. Едната е Европейската икономическа общност, другата е Европейската общност за атомна енергия - наричана често ЕВРАТОМ. Тя е създадена по три причини: присъединяването на ядрената енергия към общата въглищна енергетика; намаляване на зависимостта от вноса на петрол; спада на употребата на въглища. Тази общност се бори за създаването на общи ядрени проекти, общи усилия в износа на такава енергия и общи научни разработки и проекти.

⁹ <http://direct.europe.bg/?id=14292&category=243>

¹⁰ Атанас Георгиев, „Регулаторни аспекти на европейската енергийна общност“, Енергийна дипломатия. Външнополитически изследвания, Дипломатически институт. Министерство на външните работи, 2013 г., с.67-75.

еднакво темпо при определянето на националните им енергийни приоритети поне в началото на процеса по формиране на единна европейска политика. Авторите предлагат работа с еднакво темпо само между тези държави от ЕС, които са готови да работят в екип и „под напрежение“, защото в противен случай енергийните реформи ще продължат да се движат със скоростта на най-изоставащите страни. Същевременно са необходими бързи действия за справяне с основните проблеми пред ЕС и най-вече с увеличаващата се енергийна зависимост от външни за Съюза страни.

Във **вторият доклад** на Notre Europe „Energy Solidarity in Europe: from Independence to Interdependence“ възможността за разделяне на Съюза вече не стои на дневен ред, а се предлагат нови мерки за засилване на интеграцията между отделните страни членки. Авторите осъзнават, че трудният път към подобряването на енергийната сигурност трябва да бъде извървян заедно от всички членки на ЕС, като посочват пет приоритетни области, в които трябва да се работи за тази цел:

- завършване на общностните пазари на електроенергия и природен газ и солидарност чрез свободно движение на енергийни ресурси;
- сигурност на доставките чрез изграждане на инфраструктура и ефикасни механизми за взаимопомощ;
- оптимизиране на енергийното потребление в ЕС в условията на растящ дял на ВЕИ и по-добра енергийна ефективност;
- силна политическа воля и лидерство на страните членки за колективен подход и сътрудничество в енергийната сфера на европейско равнище и извън ЕС;
- отразяване на различията в икономическото и социалното развитие при изпълнение на целите за устойчиво развитие (20/20/20 до 2020 г.).

Третият доклад на френския изследователски институт Notre Europe изследва европейската енергийна политика в периода 2007 - 2014 г. в контекста на приемането на новия пакет енергетика/климат до 2030 г.¹¹ и посочва 30 оценки на силните и слаби страни на тази политика. Основните заключения се отнасят до:

- **Фрагментация на системата** – „Въпреки многото действия през последното десетилетие фрагментацията не е преодоляна... Националните решения са доказали своята неадекватност и са увеличили риска от разнопосочни и противоречащи си отговори на общите предизвикателства... Липсва адекватна управленска рамка в ЕС за справяне с липсата на координация и сътрудничество между страните членки и всички заинтересовани страни в този процес...“;
- **Риск от безцелното продължаване напред** – „...Остава да видим доколко страните - членки на ЕС, и заинтересованите страни са готови да продължат напред с качествен скок отвъд понятието за национална енергийна независимост и да възприемат своята де факто независимост чрез общата Европейска енергийна политика.“;

¹¹ Парижкото споразумение за климата: ЕК застава начело на усилията в световен мащаб, 12.02. 2015 г., уебсайт на ЕК.

- **Историческа европейска конвергенция на националните енергийни профили и системи** – „Енергийната политика на ЕС сега е на средата на пътя между националните политики, определени от национални съображения, и общата енергийна политика, базирана на интегрираните енергийни пазари. Тази „страна на монетата“ трябва да получи внимание...“.

Новата визия за европейска енергийна общност – „Европейският енергиен съюз“¹², е предложена през 2015 г. от Доналд Туск и **не допуска Европа „на две скорости“ в енергетиката.**

Според Марош Шефчович и Жан-Клод Юнкер достъпът до енергия е въпрос на свобода. Необходимо е изолираните национални енергийни системи да бъдат свързани, държавите от ЕС да ограничат всички свои действия, които водят до сътресения на общия европейски енергиен пазар, а самият енергиен пазар да бъде напълно прозрачен.

Важността на бъдещия европейски енергиен съюз за развитието на икономиката на ЕС едва ли има нужда от обосновка. Важно е да се отбележи, че очакваните ефекти от него, макар и все още недоизграден, се радват на широк изследователски интерес не само от страна на европейската, но и на световната научна общност. При това най-много разработки, посветени на европейския енергиен съюз, са публикувани през 2015 г. и 2016 г., след като бе обявена идеята за създаването на европейския енергиен съюз.

На 04.02.2016 г. Оксфорд Юнивърсити прес публикува книгата „Дългото пътуване на Европа към Европейски енергиен съюз“¹³ (Buchan, Keay, 2016). Американските автори анализират различните предизвикателства, пред които е изправен енергийният сектор в ЕС, сред които изкривяванията на енергийните пазари, до които са довели прекалено щедрите европейски субсидии за въвеждане в експлоатация на мощности за добив на електрическа енергия от ВЕИ, съпротивата¹⁴ на страните - членки на ЕС, срещу идеите на Европейската комисия да либерализира и интегрира енергийните пазари чрез насърчаването на трансграничната търговия, анализират доколко европейската индустрия може да бъде конкурентоспособна при сегашното състояние на енергийния микс в ЕС.

Европейският енергиен съюз е основна тема и в разработката „Енергийната политика на Европейския съюз“¹⁵ (Schubert, Pollak, Kreutler, 2016), публикувана също в

¹² ЕК обяви раждането на Европейския енергиен съюз, 25.02.2015 г., Брюксел, БГНЕС.

¹³ David Buchan, Malcolm Keay, 'Europe's Long Energy Journey: Towards an Energy Union?', Oxford University Press, USA, 2016, 256 страници.

¹⁴ Много от страните членки все още не са изпълнили докрай изискванията на досегашните европейски политики - например по отношение на Третия енергиен пакет и пакета „Енергетика/климат“. Възможно ли е преминаването на второ ниво на енергийно сътрудничество в ЕС, без да са изпълнени всички досегашни изисквания? Доклад на Генерална дирекция „Енергетика“ за състоянието на енергийните пазари в ЕС показва, че състоянието на енергийните пазари в някои държави членки е незадоволително и забавянията са значителни.

¹⁵ Samuel R. Schubert, Johannes Pollak, Maren Kreutler, Energy Policy of the European Union, The European Union Series, Palgrave Macmillan, 2016, 336 страници.

началото на 2016 г. Наред с конструкцията на европейския енергиен съюз, авторите обръщат внимание и на запланираните до 2030 г. реформи в областта на търговията с емисии и финансирането на добива на енергия от различни енергийни източници, очакваното ново законодателство по отношение на екологичните аспекти на енергийната политика и др.

Редица публикации съдържат международни сравнения между опитите на ЕС да изгради европейски енергиен съюз и различни подобни инициативи в други региони по света (макар и не винаги носещи претенциозното наименование „енергиен съюз“), по отношение на отделни енергийни пазари и др. Пример в това отношение е статията „Енергийният съюз – може ли Европа да почерпи от опита на Япония в областта на съвместните доставки на газ?“¹⁶ (Genoese, Dimitrova, Egenhofer, 2014) и др.

3. Сравнение между „визионерите“ и „прагматиците“ за бъдещето на енергийния съюз

3.1. Оценка на „Визионерите“

В своя доклад „Energy Solidarity in Europe: from Independence to Interdependence“ Жан-Арнолд Виноа (бивш ръководител на Генерална дирекция „Енергетика“ в Комисията „Барозу“) прави оценка за досегашната енергийна политика на ЕС и необходимите и най-значими промени в енергийния сектор. През февруари 2015 г. Жан-Арнолд Виноа посочва пред енергийния портал Energy Post¹⁷ двете най-важни промени, които трябва да се извършат, за да функционира европейският енергиен пазар по-добре:

- създаването на регионални¹⁸ и впоследствие на европейски¹⁹ мрежови оператори и регулаторни агенции²⁰;

¹⁶ Fabio Genoese, Anna Dimitrova, Christian Egenhofer, 'Energy Union: Can Europe Learn from Japan's Joint Gas Purchasing?', CEPS commentary, 2014.

¹⁷ Sonja van Renssen, 'A 'J'Accuse' from an ex-EU official: only a real Energy Union can save the EU energy market', Energy Post, 2015 г.: www.energypost.eu/jaccuse-ex-eu-official-real-energy-union-can-save-euenergy-market/, проверен на 14.04.2015 г.

¹⁸ ЕО (електроенергиен системен оператор), оператор на електропреносна мрежа (ЕпСО) България; ЕМС - ЕпСО Сърбия; ТЕС - ЕпСО Румъния; НТСО - ЕпСО Гърция; МЕСО - ЕпСО Македония; ТЕСА - ЕпСО Турция.

¹⁹ ЕНТСО - Европейски преносни оператори на електроенергия.

²⁰ Третият енергиен пакет създава и Агенцията за сътрудничество между енергийните регулатори, (АСЕР). Агенцията заема централно място в процеса на изграждане на единния енергиен пазар. Общата мисия на АСЕР е да допълва и координира работата на националните енергийни регулатори на ниво ЕС и да работи за завършването на единния енергиен пазар на електроенергия и природен газ. Основни дейности на агенцията са: разработване на мрежови и пазарни правила; координиране на регионални и трансрегионални инициативи, насочени към пазарна интеграция; наблюдение на ЕНТСО-е и техните планове за развитие на мрежата; наблюдава функционирането на електроенергийните пазари, и по специално на търговията на едро. Концепцията за европейски енергиен съюз предвижда засилване на независимостта и отговорностите на АСЕР и дори за превръщането ѝ в единен европейски енергиен регулатор. Според директора на АСЕР, последното е възможно в дългосрочен план, но само по отношение на пазарите на едро и за хоризонталните мрежи.

- оптимизирането на енергийния микс на европейско, а не на национално равнище.

Основното послание на Жан-Арнолд Виноа е, че европейската енергийна политика трябва да насочи вниманието си към потреблението на енергия, а не към предлагането. Сегашната ситуация за формиране на енергиен микс (най-вече на национално ниво) трябва да отстъпи пред задоволяването на потреблението на енергия в ЕС с най-оптималния енергиен микс на общностно равнище. Една от допуснатите грешки преди 6 години, които Виноа отчита, е оставянето на разпределителните мрежи за електроенергия и газ извън Третия енергиен пакет^{21,22}. Тази „черна кутия“ според него е грешка, която трябва да бъде поправена при сегашното формиране на новата енергийна политика. Той посочва още, че въпреки изтичането на сроковете за пълна либерализация на енергийния пазар, свързани с прилагането на Третия енергиен пакет, много страни членки все още не са завършили този преход²³.

Друг „визионер“ на европейската енергийна политика е Жан-Мишел Глашан, който публикува доклада „Новата енергийна политика на новата Европейска комисия?“²⁴. Според него няколко от стълбовете на енергийната политика на Комисията „Барозу“ са колабирали и ЕС се нуждае от сериозно усилие за връщане към правилния път за изпълнението на целите 20/20/20 и на бъдещите цели до 2030 г. Той поставя 5 основни въпроса, на които новата Европейска комисия трябва да намери отговор. Тези въпроси са свързани с:

- **вътрешния електроенергиен пазар** – този пазар е в криза: общото търсене е ниско заради забавянето в икономиката, а търсенето на електроенергия от конвенционални източници е още по-ниско заради нарастващия дял на ВЕИ;
- **вътрешния газов пазар** – този пазар е изправен пред шокове в ценово и количествено отношение от Запад и Изток и не се знае какво е решението на тези проблеми;
- **съществуващите 28 национални пътя за изпълнение на целите 20/20/20 и 2030** – Комисията „Барозу-2“ е предложила екстраполиране на политиките 20/20/20 до 2030 г., а Европейският съвет е предупредил, че е против такава екстраполация;
- **управление на енергийния сектор** – при липсата на задължителни цели за ВЕИ и енергийна ефективност, страните членки ще изберат много различни подходи за формиране на националните си енергийни политики;
- **енергийна сигурност и външна политика** – дали новите предизвикателства пред енергийната сигурност са на ниво отделни страни членки, или общи за ЕС.

²¹ Бонева, С., „Третият енергиен пакет на ЕС - гаранция за либерализацията на пазара на електроенергия и газ в общността“, on-line списание „Наука и технологии“, том 4, 2014, с.129-132.

²² Директива 2009/72/ЕС, член 36 и 37.

²³ Към тази група страни се включва и България, където нито електроенергийният, нито газовият пазар са напълно либерализирани.

²⁴ Jean-Michel Glachant, 'A New Energy Policy for the New European Commission?', Florence School of Regulation, 2014: <http://fsrpolicybriefs.eu/>, проверен на 01.04.2016 г.

След като Европейската комисия одобрява (на 15.02.2015 г.) **Стратегията за създаването на енергийния съюз**, Жан-Мишел Глашан допълва пред Energy Post своите забележки към сегашната европейска енергийна политика, определяйки предложението за енергиен съюз като „празна кутия“, израз, който все още няма точно съдържание – нито институция, нито организация, „нещо, което все още не съществува“²⁵. Според него, за да се превърне в истински съюз, новата концепция трябва да се институционализира – по начина, по който банковият съюз се създава и се крепи чрез своите общи европейски институции. Глашан предлага три възможни интерпретации на енергийния съюз според различните визии на ключовите фактори в Европейския съюз:

- **първата визия** – „**Eurelectric-Eurogas**“, по примера на двете големи асоциации на електроенергийните и газовите компании в ЕС включва завършването на вътрешния енергиен пазар и създаване на общ европейски регулатор за електроенергийния и газовия пазар;
- **втората визия** – „**Туск-Йотингер**“ се фокусира върху приемането на външната енергийна сигурност като ключов приоритет;
- **третата визия** е свързана с иновациите, активното включване на потребителите в пазара и пълното интегриране на политиките за устойчиво развитие.

Макар и да звучат по-остро, обаче, оценките на Глашан не са революционни – например, по отношение на необходимостта от институционализация на енергийния съюз неговата позиция кореспондира напълно с текста на Стратегията за енергиен съюз, подготвена от Европейската комисия, според която енергийният съюз „се нуждае от интегрирани процеси за управление и надзор, за да се гарантира, че свързаните с енергетиката действия на европейско, регионално, национално и местно равнище допринасят за целите на енергийния съюз“.

3.2. Оценка на „прагматиците“

Интересно е, че най-прагматичната оценка на идеята за създаването на европейски енергиен съюз идва от Европейския съвет²⁶. Неговите заключения (от 19.03.2015 г.) представят оценката на политиките за приложимостта на предложената стратегия за енергиен съюз, която отчасти охлажда първоначалния ентузиазъм за ключови реформи, но и посочва конкретните области, по които ще се работи:

- в областта на електроенергийния и газовия сектор – ускоряване на инфраструктурните проекти и междусистемните връзки към периферните региони, за да се

²⁵ Sonja van Renssen, Interview Jean-Michel Glachant: 'To get an Energy Union, you need new institutions', Energy Post, 2015 г.: www.energypost.eu/interview-jean-michel-glachant-get-energy-union-need-newinstitutions/, проверен на 14.04.2015 г.

²⁶ Европейски съвет, „Заключения на Европейския съвет относно енергийния съюз“, 19 март 2015 г.: www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2015/03/conclusions-energy-european-council-march-2015/, проверен на 14.04.2015 г.

гарантират енергийната сигурност и доброто функциониране на вътрешния енергиен пазар;

- цялостно въвеждане и стриктно прилагане на съществуващото енергийно законодателство от всички държави членки;
- подобряване на законодателната рамка с цел постигане на сигурност на доставките на електроенергия и газ. Енергийната сигурност може да бъде повишена и чрез подобряване на енергийните и газови мрежи, повишаване на енергийната ефективност, използване на местни ресурси за добив на енергия и безопасни и устойчиви технологии за постигане ниски нива на въглеродни емисии;
- гарантиране на пълно съответствие на всички споразумения, свързани със закупуването на газ от външни доставчици с правото на ЕС чрез увеличаване на прозрачността на тези споразумения и съвместимост с разпоредбите на ЕС за енергийна сигурност. При търговските договори за доставка на газ е необходимо да се гарантира поверителността на чувствителната в търговско отношение информация;
- оценка на вариантите за механизми за доброволно обединяване на търсенето, в пълно съответствие с правилата на СТО и ЕС относно конкуренцията;
- разработване на по-ефективна и гъвкава пазарна структура, успоредно с подобряване на регионалното сътрудничество между съседни страни, водещо до интегриране на възобновяемите енергийни източници, като същевременно се гарантира, че намесата на публичния сектор е съвместима с вътрешния пазар и че правото на държавите членки да определят сами своя енергиен микс е зачетено. Това ще осигури на домакинствата и промишлеността енергия на достъпни цени;
- преразглеждане и развитие на законодателството във връзка с намаляването на въглеродните емисии, повишаване на енергийната ефективност и използване на възобновяемите енергийни източници (така че да бъдат подкрепени договорените цели за 2030 г.), разработване на надеждна и прозрачна система за управление;
- разработване на стратегия за технологии и иновации в областта на енергетиката и климата, включително относно следващото поколение възобновяеми енергийни източници, съхраняването на електроенергия и улавянето и съхранението на въглероден диоксид, повишаването на енергийната ефективност в жилищния сектор, както и относно устойчивия транспорт;
- използване на всички инструменти на външната политика с цел установяване на стратегически енергийни партньорства с придобиващи все по-голяма важност страни производителки и страни на транзитен пренос, с цел насърчаването на енергийната сигурност, като същевременно се гарантира правото на държавите членки сами да проучват и разработват своите природни ресурси.

Така първоначално обявените приоритети в стратегията за енергиен съюз придобиват по-прагматични измерения и срещат желаното с реално постижимото в настоящата политическа ситуация в ЕС. Критичният анализ може да изведе следните разлики между стратегията и решението на Европейския съвет:

- първоначалната идея за общо закупуване на природен газ (промотирана за първи път от Доналд Туск) придобива по-ясни измерения, но ще бъде валидна само на доброволен принцип, а няма да включва всички страни членки;
- вътрешният енергиен пазар и неговото развитие ще бъдат осъществени основно чрез мерки за инвестиции в инфраструктура, а не чрез общ европейски енергиен регулатор;
- определянето на енергийния микс остава национален, а не общоевропейски прерогатив;
- енергийният съюз ще бъде постигнат чрез еволюционни, а не чрез революционни мерки, с всички предимства и недостатъци на този подход.

Следователно, позицията на Европейския съвет по отношение на стратегията за европейския енергиен съюз на практика ограничава обхвата на първоначално предложените промени. Връщайки се към анализите от преди няколко години, трябва да отбележим, че оценката за Европа „на две скорости“ в енергетиката все още е валидна. Част от страните - членки на ЕС, имат по-добра свързаност с енергийните мрежи на своите съседи. Степента на използване на нисковъглеродна енергия в дадена страна членка продължава да зависи от дела (и наличието) на ядрена енергия и от използването на ВЕИ. Връзките и договорите с трети страни продължават да варират значително по оста Запад-Изток. Същото се отнася и за цените на природния газ. В тези условия надделява (не)желанието на отделните страни членки да предизвикат съществени промени, свързани с някои аспекти на енергийния съюз. Осъзнатите ползи от създаването на европейския енергиен съюз все още са по-малко от осъзнатите разходи.

4. Ефекти за енергетиката на България от приемането на визията за енергиен съюз

Основните въпроси за националната енергетика на България в контекста на приемането на визията за създаване на енергиен съюз в ЕС са: какви ще бъдат непосредствените и по-дългосрочните ефекти за страната ни от приемането на визията за енергиен съюз; какви действия трябва да предприеме страната ни, за да може да подобри както състоянието на икономиката си, така и позиционирането си в Европейския съюз. За разрешаването на тези проблеми трябва да бъдат избягвани краткосрочни решения, които биха могли да застрашат дългосрочната интеграция на българския енергиен пазар в европейския.

Намирането на решения на тези въпроси е трудно, защото е породено от натрупването на множество дисбаланси в енергийния сектор през последните години, като:

- ниска енергийна ефективност при потреблението на енергия в секторите индустрия, домакинства, транспорт;
- почти 100% зависимост от внос на природен газ от един източник, чрез един доставчик и по единствено трасе;
- постоянни текущи дефицити в регулирания електроенергиен пазар;

- натиск върху либерализирания сектор на пазара с цел избягване на допълнителни плащания, обусловени от исторически натрупани задължения;
- поддържане на по-ниски цени на електроенергията в електроенергийния пазар на България от регионалните;
- опит за „споделяне“ на разходите за „задължения на обществото“ с външния електроенергиен пазар;
- нежелание за извеждане от експлоатация на стари, замърсяващи електропроизводствени мощности;
- запазване на голям дял в пазара за държавната енергетика;
- инвестиции в нови големи електропроизводствени мощности с държавен ресурс;
- управление на енергийната бедност единствено чрез цените на енергийните ресурси;
- натиск върху енергийния регулатор (КЕВР) за приемането на политически коректни решения за цени, лицензи и правила на търговия.

Свърхурегулирането на сектора в България и разрешаването на посочените дисбаланси в системата случай по случай, водят до генерирането на нови дисбаланси. От друга страна е ясно, че няма регулатор в света, който да може да регулира „в реално време“ всички аспекти на сложните отношения в електроенергийната среда. Това е и една от основните причини за либерализацията на пазарите на едро, освобождавайки по този начин регулаторите на електроенергийните пазари от задълженията им да регулират цените на енергията от различни източници и оставяйки ги да регулират единствено цените на естествено монополните услуги – пренос и достъп до преносните и разпределителните енергийни мрежи. Досегашната промяна на енергийното законодателство в България „на парче“ с цел решаване на конюнктурните проблеми в сектора е за сметка на неговата дългосрочна устойчивост.

Предизвикателствата пред българския енергиен пазар не трябва да се пренебрегват, а да се разрешават, като се очертават възможните средносрочни и дългосрочни ефекти за страната ни от вземаните решения. Решенията трябва да обхванат въпросите, свързани с енергийната бедност, енергийната ефективност, развитието на регионалната енергийна инфраструктура, институционализирането на енергийния сектор, осигуряването на добри условия за функционирането на българската електроенергийна борса, както и проучването и разработването на местен добив на енергийни ресурси (най-вече на природен газ в дълбоко Черно море) с оглед понижаване на енергийната зависимост от внос на природен газ.

4.1. Енергийна бедност

През последните 10 години нито едно българско правителство не позволи на националния енергиен регулатор да определи цени на енергията, отговарящи на разходите за нейното добиване. Енергията трябва да струва на крайния потребител

поне толкова, колкото е нейната себестойност, а на енергийно бедните домакинства да се помага чрез различни социални програми²⁷. Цената на енергията в България днес изпълнява едновременно две функции – тя е измерител на стойността и социален инструмент. Логично е да остане само първата функция. Навсякъде по света цените на енергията растат и ще продължават да растат поради много и различни причини. Страната ни няма как да остане незасегната от този процес, който не може да се преустанови, но може и трябва да бъде управляван от държавата и смекчен. Засага цените на енергията са относително стабилни поради дефлацията в България и в Европа, но това ще бъде временно явление.

Над две трети от българските домакинства изпитват затруднения при плащането на сметките си за отопление през зимата, което поставя България на първо място по енергийна бедност в ЕС. В тази категория към 2015 г. попадат около 70% от българите. Енергийните помощи (чрез активно подпомагане на енергийно бедните със специални социални програми) за ползващите централно отопление, течни и твърди горива и дърва трябва да осигуряват достойно преживяване на тези хора. С повишаването на доходите през годините процентът на енергийно бедните постепенно ще намалява.

В рамките на стратегията за енергийния съюз, България трябва да потърси възможности за решаване на проблема с енергийната бедност чрез следните инструменти:

- увеличаване на бюджетните разходи за енергийно бедни домакинства, но не само чрез помощи за потребление, а и чрез помощи за енергоспестяващи инвестиции;
- инвестиции чрез стратегическите енергийни фондове на ЕС в енергийни услуги, които ще осигурят нови работни места в най-бедните региони на България;
- премахване на кръстосаното субсидиране в енергийното ценообразуване;
- промяна в политиката на доходите²⁸ – по-високите доходи ще направят енергията по-достъпна за хората от гледна точка на цените.

²⁷ Ангелов И., „Настояще и бъдеще на нашата енергетика“: <http://www.duma.bg/node/87019>, 22.04.2015 г.

²⁸ Според проф. Иван Ангелов е необходима незабавна радикална промяна на политиката по доходите. По БВП на човек от населението имаме 47% от средното равнище в ЕС, а по средните доходи 23-25%. Средното относително равнище на нашата производителност на труда изпреварва два пъти средното относително равнище на доходите ни. С такива доходи енергията винаги ще бъде скъпа и недостъпна за милиони българи, независимо от вземаните мерки. То може да се преодолее само чрез повишение на средните доходи (заплати и пенсии) през следващите десет години до сближаването им със средното ни равнище по БВП на човек от населението в сравнение с ЕС. По-високите доходи ще направят енергията по-достъпна за хората от гледна точка на цените. Бизнесът вероятно ще се съпротивлява на такава политика, заплашвайки с влошаване на конкурентоспособността ни, но тази политика трябва да бъде наложена от държавата. Ниската конкурентоспособност на нашата икономика зависи не толкова от високите разходи за труд, а от големите енергийни, материални, транспортни и други разходи за единица продукция; от лошо управление на национално и фирмено равнище, кражби и корупция.

4.2. Енергийна ефективност

В резултат на различията в запасите на природни ресурси ЕС няма да бъде в състояние в краткосрочен до средносрочен план да се конкурира с най-големия си търговски партньор (САЩ) по цени на енергията. Тъй като Европа е нетен вносител на енергия, от решаващо значение за сигурността, конкурентоспособността и устойчивостта на нейната енергийна система е тя да прилага широк подход, основан на енергийната ефективност, създаването на конкурентни пазари на базата на интелигентни инфраструктури, диверсификацията на горивата и на пътищата за тяхната доставка и експлоатацията на конвенционални и неконвенционални енергийни източници, както и на иновациите.

Всяко съвременно общество разчита на два източника на енергия: от нови енергийни мощности и от повишаване на енергийната ефективност. Новите мощности могат да бъдат класически и от възобновяеми ресурси; базови и върхови, при рационално съчетание между тях. Структурата на нашите енергийни мощности, за съжаление, не е такава. Разполагаме с недостатъчни базови мощности (АЕЦ, ТЕЦ), които могат да се използват 7000 часа в годината.

В същото време в България са изградени прекалено много енергийни мощности за добив на електрическа енергия от възобновяеми ресурси (главно слънчеви и вятърни), които по очевидни причини се използват 1700-2200 часа годишно и тяхната енергия е многократно по-скъпа от тази на АЕЦ, ТЕЦ и ВЕЦ.

Предпочитан ресурс трябва да бъде спестената енергия, в резултат от по-рационалното използване на енергията. Не случайно се казва, че най-евтината енергия е спестената енергия. В развитите страни темповете на растежа на производството превишават трайно темповете на увеличение на изразходваната за него енергия. В някои страни се поддържа растеж на производството със същото количество енергия. Други постигат растеж на производството с по-малко енергия. Ние сме далече от тези три групи страни. Енергоемкостта на нашето производство е няколко пъти по-висока дори от тази в сравними с България по равнище на развитие държави.

Бъдещето е в повишаването на енергийната ефективност. То обаче изисква тотална структурна и технологична модернизация на икономиката и домакинствата ни, за което ще бъдат необходими милиарди левове инвестиции във физически и човешки капитал и поне 15-20 години.

През близките години България не може да разчита на рязко повишаване на енергийната ефективност като основен източник на допълнителна енергия. Необходимо е да продължим да изграждаме нови енергийни мощности и умни преносни мрежи при постепенно нарастване на енергийната ефективност. Пред страната ни няма друга алтернатива.

По данни на Евростат (табл.1, фиг.1) българската икономика е над 4 пъти по-енергоинтензивна по показателя „тон нефтен еквивалент от брутното енергийно потребление за 1000 евро от БВП“.

Новата стратегия за енергийния съюз предлага възможности за решаване на това предизвикателство чрез инвестиции в иновации²⁹, технологии³⁰ и решения³¹. Енергийната ефективност в България може да бъде подобрена и чрез:

- увеличаване на дела на природния газ в потреблението на домакинствата, бизнеса и публичния сектор след диверсификация на газовите доставки и осигуряване на по-конкурентни цени;
- осигуряване на част от крайното енергийно потребление в домакинствата, бизнеса и публичния сектор чрез директно използване на енергия от малки ВЕИ инсталации за отопление и охлаждане;
- инвестиции в частни и обществени сгради за подобряване на тяхната енергийна ефективност чрез фондове на ЕС и заемно финансиране.

Таблица 1. Индикатори за енергийна ефективност

Енергийна интензивност / години	2009	2010	2011	2012	2013
Енергийна интензивност на икономиката - ЕС-28	149	151,7	143,9	143,4	141,6
Енергийна интензивност на икономиката - България	661,4	668,8	705,5	669,9	610,6

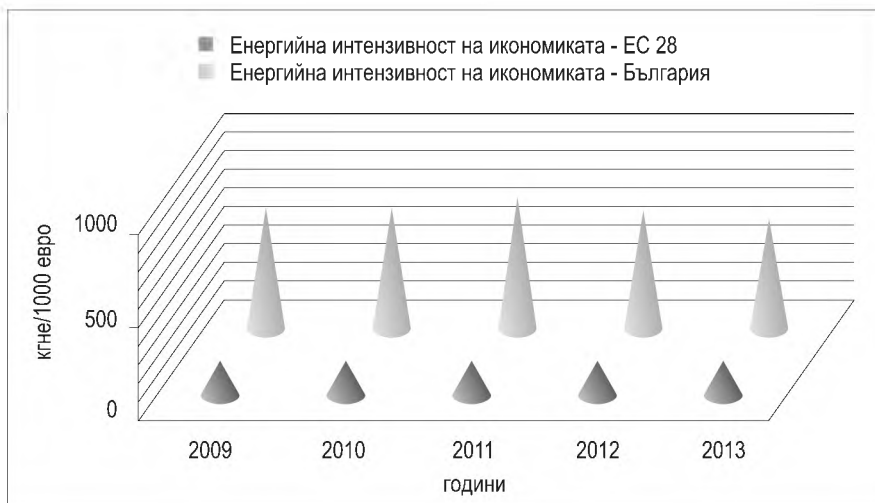
Източник: Евростат

²⁹ Въпреки кризата, разходите на ЕС за НИРД настигат тези на САЩ и Япония. Публичните и частните инвестиции за технологично развитие в секторите, обхванати от Европейския стратегически план за енергийните технологии (плана SET), са се увеличили от 3,2 милиарда евро през 2007 г. на 5,4 милиарда евро през 2010 г. Днес промишлеността осигурява и консумира около 70% от общите инвестиции за научни изследвания и нововъведения по приоритетите на плана SET, държавите членки финансират около 20%, а Европейската комисия - 10%. Научноизследователските усилия, обаче, остават разпокъсани сред държавите членки. Чрез по-добра координация между държавите членки и обединяване на ресурсите им потенциално би се повишила ефективността на научните изследвания, би се избегнало дублирането и би се натрупала критичната маса, необходима за важни технологични пробиви.

³⁰ През последните две десетилетия научноизследователските усилия в ЕС допринесоха значително за намаляване на цените и за технологичното развитие в ключови енергийни сектори като вятърната енергия и фотоволтичните системи. Благодарение на тези и на други фактори цената на фотоволтичните модули рязко спадна (3 пъти за няколко години). Целта на плана SET за постигане на цена от 1 EUR/kW към 2030 г. може да се превърне в реалност още през 2020 г. В сферата на транспорта, благодарение на усилията на ЕС, успешно стартира използването на биогорива от второ поколение. За периода 2007 - 2013 г. програмата „Интелигентна енергия за Европа“ (ИЕЕ) е финансирала над 300 проекта за пазарно внедряване на технологии и преодоляване на нетехнологични пречки и е привлякла над 4 милиарда евро съпътстващи инвестиции. Програмата ИЕЕ II осигурява сътрудничество и с финансови институции с цел мобилизиране на инвестиции за устойчиво развитие на енергетиката за около 2 милиарда евро (при 38 милиона евро финансиране от ЕС) чрез нейните финансови инструменти ELENA (за подпомагане разработването на проекти) и MLEI (за мобилизиране на инвестиции в енергетиката на местно равнище). Очаква се тези инвестиции да генерират икономии на енергия, възлизащи на 2000 GWh годишно.

³¹ Технологичният преход, необходим за постигането на енергийните цели на ЕС, е възможен само при съществено модернизиране на съществуващите енергийни инфраструктури.

**Фиг.1. Енергийната интензивност на икономиката
на България и ЕС за периода 2009 -2013 г.**



Източник: Евростат

4.3. Регионална енергийна инфраструктура

Свързаността на българските енергийни мрежи с регионалната енергийна инфраструктура е изключително важна за развитието на енергийния отрасъл и електроенергийния пазар в България. Газовите връзки ще подобрят сигурността на доставките и ще осигурят повече ликвидност на местния пазар чрез достъп до нови източници, доставчици и трасета. Подобряването на електроенергийните връзки ще помогне за балансирането на свръхпроизводството на електроенергия в България с търсенето на електроенергия от съседните страни в региона. Някои от възможностите, които предлага европейският енергиен съюз, са:

- финансова подкрепа за газовите връзки към съседни страни (интерконектора Гърция - България и проектите с регионално и общоевропейско значение: TANAP³², TAP³³, Южен/Турски поток, бъдещия LNG-терминал до Кавала и др);
- финансова подкрепа за електроенергийните мрежи, позволяващи износа на по-големи количества електроенергия към турския, гръцкия пазар и към Западните Балкани (а оттам и към Италия и Централна Европа).

4.4. Институционализация

За да функционира реално европейският енергиен съюз, най-вероятно ще бъдат създадени нови институции. По примера на Словения, където е базирана Агенцията за

³² Trans Anatolian NATural gas Pipeline Project: <http://www.tanap.com/tanap-project/why-tanap/>

³³ Trans Adriatic Pipeline: <http://www.tap-ag.com/the-pipeline>

сътрудничество на енергийните регулатори (АСЕР), България може да предложи институционалният център на бъдещия енергиен съюз да бъде на нейна територия. Освен географска близост с основни настоящи и бъдещи доставчици на енергия от трети страни (Русия, Каспийския регион, Близкия Изток, Източното Средиземноморие и др.), България може да предложи и възможност енергийният съюз да се развива от мястото, където резултатите към настоящия момент по отношение на газова свързаност, енергийна бедност, енергийна ефективност и регулаторна независимост са най-незадоволителни.

Решението на Европейската комисия да намери устойчив модел за развитие на енергийния съюз именно от мястото, където той е най-необходим, е сериозно предизвикателство. Конкретни стъпки в тази насока са:

- създаването на институционален център на енергийния съюз в България (в райони, където има голям брой енергийни предприятия и проекти);
- основаване на местен научноизследователски център с обучителни програми за регулиране и управление в енергетиката;
- създаване на ново сътрудничество между страните от ЕС, страните от енергийната общност на Югоизточна Европа и страните от съседни региони (Черноморски, Каспийски, Източносредиземноморски, Близкоизточен и др.).

Изпълнението само на част от тези предложения би осигурило на България безспорни предимства при бъдещото развитие на енергийния съюз. Въпреки изоставането по отношение на целите „20/20/20“ и Третия енергиен пакет, страната ни може да демонстрира желание за изпълнение на досегашните цели и амбиция да бъде регионален и европейски лидер в осъществяването на визията за европейския енергиен съюз.

Пропускането на възможността за заявяване на регионална лидерска позиция ще доведе до запълване на този институционален „вакуум“ от други страни - членки на ЕС, и до по-малко възможности за коопериране (в следващите десетилетия, „островните“ стратегии трябва да бъдат заменени от стратегии за коопериране) на България в рамките на енергийния съюз.

Изводи

1. Създаването на европейски енергиен съюз би довело до задълбочаване на интеграционните процеси не само в сектор „Енергетика“, но и в ЕС като цяло. В условия на енергиен съюз явлението „енергийна изолираност“ не би съществувало, а евентуални бъдещи енергийни кризи биха били предотвратени.

2. Съществуването на европейски енергиен съюз е гаранция за свързан, интегриран и сигурен енергиен пазар в ЕС.

3. Свободното движение на енергия трябва да бъде следващата основна свобода в ЕС. Енергията, която е в основата на нашата икономика, трябва да бъде устойчива,

надеждна и сигурна. Това ще бъде постигнато чрез нейното свободно движение през държавните граници на страните - членки на ЕС.

4. Солидарността между страните - членки на ЕС, в областта на енергетиката е възможна при наличието на стабилна електроенергийна и газова инфраструктура между всички държави - членки на ЕС. Съществуването на „Европа на две скорости“ в областта на енергетиката е абсолютно недопустимо.

5. Мненията на различни учени, анализатори и политици за това как ще функционира бъдещият европейски енергиен съюз са различни и противоречиви. Според част от анализаторите от интегриран континент в енергиен план Европа започва да прилича на архипелаг от острови, които имат ниска степен на свързаност със съседните страни. Предложенията варират от идеи за това да не се принуждават всички държави членки да работят с еднакво темпо при определяне на националните им енергийни приоритети, до идеи за приемане на нови мерки за засилване на интеграцията между отделните страни членки в енергийния сектор и определяне на приоритетните области за постигане на по-добри резултати в енергетиката.

6. Бъдещето на енергийния съюз през погледа на „визионерите“ и „прагматиците“ е различно. „Визионерите“ правят оценка на досегашната енергийна политика на ЕС и посочват допуснатите грешки (като например оставянето на разпределителните мрежи за електроенергия и газ извън Третия енергиен пакет и неспазването на сроковете за пълна либерализация на енергийния пазар от всички страни членки), предлагат две значими промени в енергийния пазар, свързани със създаването на регионални, а впоследствие и на европейски мрежови оператори и регионални агенции и оптимизиране на енергийния микс на европейско, а не на национално равнище. Според „визионерите“ към настоящия момент енергийният съюз е само израз без съдържание, той не е институция или организация, той е нещо, което все още не съществува. За да се превърне в истински съюз, той трябва да се институционализира в общи европейски институции.

7. Според „прагматиците“ (политиците от Европейския съвет) не са необходими ключови реформи в енергийния сектор, а конкретни области, в които да се работи приоритетно, а именно: подобряване на инфраструктурата и междусистемните връзки към периферните региони в ЕС в електроенергийния и газовия сектор; спазване на енергийното законодателство; повишаване на енергийната ефективност; използване на местни енергийни ресурси; намаляване на въглеродните емисии; съответствие на всички споразумения с външни за ЕС страни с правото на Съюза; прозрачност в споразуменията при гарантиране поверителността на договорената информация; зачитане на правата на държавите членки сами да определят своя енергиен микс и да разработват своите природни ресурси; установяване на стратегически енергийни партньорства; разработване на стратегия за технологии и иновации в областта на енергетиката и климата.

8. Решението на Европейския съвет относно стратегията за създаването на европейския енергиен съюз ограничава обхвата на първоначално предложените промени

(лансирайки идеите енергийният съюз да бъде постигнат чрез еволюционни, а не чрез революционни мерки; определянето на енергийния микс да остане национален, а не общоевропейски приоритет; вътрешният енергиен пазар да се осъществи чрез мерки за инвестиции в инфраструктура, а не чрез общ енергиен регулатор; предложението общото закупуване на природен газ да не включва всички страни) ръстът на производството на нисковъглеродна енергия да се постигне чрез използване на ВЕИ и ядрени енергийни източници. Липсва равнопоставеност при свързаността с енергийните мрежи на съседните държави, налице е различие в цените на енергийните източници при отделните страни членки.

9. Ефектите за българската енергетика в резултат от приемането на визията за енергиен съюз могат да бъдат краткосрочни и дългосрочни. Страната обаче трябва да избягва краткосрочните решения на проблемите, които може да застрашат дългосрочната интеграция на българския енергиен пазар в европейския. Трябва да се премахне енергийното законодателство „на парче“, което решава конюнктурни проблеми за сметка на дългосрочната устойчивост в енергийния сектор. Не трябва да се предлагат краткосрочни решения на предизвикателствата пред българския електроенергиен пазар, а да се очертаят възможностите за средносрочни и дългосрочни решения за България, които да засегнат най-вече въпросите за енергийната бедност, енергийната ефективност, регионалната инфраструктура, необходимата институционализация. България трябва да предложи институционалния център на бъдещия енергиен съюз да бъде на нейна територия, поради географската си близост с настоящите и бъдещи доставчици на енергия от трети страни за ЕС. Така България ще се превърне в регионален и европейски лидер в осъществяването на визията за енергиен съюз. Така страната ни ще бъде част от промяната, вместо да я следва. Така възможностите на България за коопериране в рамките на енергийния съюз ще са по-големи и страната ни ще допринесе реално за подобряване на интеграционните процеси в ЕС, от което днес Европа има изключителна необходимост.

Използвана литература

1. Andoura S., 'Energy Solidarity in Europe: from Independence to Interdependence': www.notre-europe.eu/media/energysolidarity-andoura-ne-ijd-july13.pdf, проверен на 14.04.2015 г.
2. Andoura S., J. Vinois, J. Delors (2015), 'From the European Energy Community to the Energy Union - A new Policy Proposal': www.delorsinstitute.eu/media/energyunionandouravinois-jdi-jan15.pdf, проверен на 14.04.2015 г.
3. Andoura S., L. Hancher, M. Woude (2010), 'Towards a European Energy Community: A Policy Proposal': www.institutdelors.eu/media/etud76-energy-en.pdf, проверен на 14.04.2016 г.
4. Buchan D., M. Keay (2016), 'Europe's Long Energy Journey: Towards an Energy Union?', Oxford University Press, USA, p. 256.
5. Genoese F., A. Dimitrova, C. Egenhofer, (2014), 'Energy Union: Can Europe Learn from Japan's Joint Gas Purchasing?', CEPS commentary.

6. Glachant J., (2014), 'A New Energy Policy for the New European Commission?': <http://fsrpolicybriefs.eu/>, проверен на 1.04.2016 г.
7. <http://direct.europe.bg/?id=14292&category=243>
8. <https://www.premier.gov.pl/en/news/news/donald-tusk-on-the-polishproject-of-the-european-energy-union.html>, проверен на 14.04.2016 г.
9. Renssen S., (2015), 'A „J'Accuse“ from an ex-EU official: only a real Energy Union can save the EU energy market': www.energypost.eu/jaccuse-ex-eu-official-real-energy-union-can-save-euenergy-market/, проверен на 14.04.2016 г.
10. Schubert S., J. Pollak, M. Kreutler, 'Energy Policy of the European Union', The European Union Series, Palgrave Macmillan, 2016, 336 страници
11. www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2015/03/conclusions-energy-european-council-march-2015/, проверен на 14.04.2016 г.
12. www.energypost.eu/interview-jean-michel-glachant-get-energy-union-need-newinstitutions/, проверен на 14.04.2016 г.
13. Ангелов И., „Настояще и бъдеще на нашата енергетика“: <http://www.duma.bg/node/87019>, 22.04.2015 г.
14. Бонева, С. (2014), „Третият енергиен пакет на ЕС - гаранция за либерализацията на пазара на електроенергия и газ в общността“, он-лайн списание „Наука и технологии“, том 4, с. 129-132.
15. Георгиев, Ат. (2013), „Регулаторни аспекти на европейската енергийна общност“, Енергийна дипломатия. Външнополитически изследвания, Дипломатически институт. Министерство на външните работи, с.67-75.
16. Директива 2009/72/ЕС член 36 и 37.